

ULUSLARARASI
ÜSKÜDAR
SEMPOZYUMU
VIII

21-23 Kasım 2014

B İ L D İ R İ L E R

C İ L T I I

EDİTÖRLER

DR. COŞKUN YILMAZ

DOÇ. DR. CENGİZ TOMAR

DR. UĞUR DEMİR

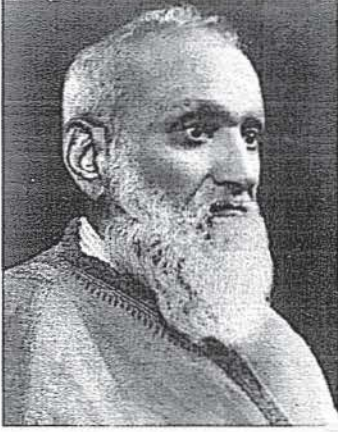
CUMHURİYET'İN BAŞINDA ÜSKÜDAR'DA BİR HİNTLİ İlim, Fikir ve Devlet Adamı Ubeydullah Sindî'nin İstanbul Günleri

PROF. DR. ABDULHAMİT BİRİŞİK

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş

Hindistan Yarımadası, miladi 1001 yılından başlayarak bölgede hâkimiyet kuran Gazneliler devletiyle birlikte Orta Asya ve Türk dünyası ile irtibat içerisinde olmuş ve bu durum günümüze değin devam etmiştir. Önceleri sadece Orta Asya Türkleri ile bağlantı halinde olan Hintli Müslümanlar, Türklerin Anadolu'ya gelmesinden sonra Selçuklular ve ardından da Osmanlılarla dini, ilmi ve siyasi diyaloga geçmişlerdir. Hindistan-Orta Asya ve Anadolu arasında irfânî ve tasavvufi irtibatlar ise hepsinden daha fazla ve güçlü olmuştur. Osmanlı Devleti'nin farklı dönemlerinde bu irtibat zaman zaman güçlenmiş bazen de zayıflamıştır. İngilizlerin 1857 yılında resmen ve fiilen Hindistan yarımadasına hâkim olmasından sonra bu irtibat resmi kanallar dışına çıkmış, daha çok bazı medreseler, ekoller ve kişiler üzerinden yürümüştür. İngilizlerin Osmanlı Devleti'nin geleceği üzerinde söz sahibi olmak için Balkanlar'da, Orta Doğu'da ve Kuzey Afrika'da başlattığı bazı girişimler Hintli müslümanların gayretine dokunmuş ve onları galeyana getirmiştir. Bu çerçevede Mevlânâ Şiblî Nu'mânî'nin ve Dr. Muhammed İkbâl'in meşhur Balkan ve Trablusgarp şiirlerinin halkı birhayli canlandırıp harekete geçirdiğini ifade etmek gerekir. Bu durum bir yandan İngiliz aleyhtarlığı ve düşmanlığı olarak tezahür ederken öte yandan Osmanlı sempaticizmi ve Hilafet destekçiliği olarak günyüzüne çıkmıştır. 1914 sonrasında örgütlenen Hintli müslümanlar Anadolu'nun korunması ve İngilizlerin gücünün kırılması için Türkler ile aktif diyaloga geçmişler ve maddi-manevi ne yapabilmişlerse yapmışlardır. Kurtuluş savaşının finansmanına

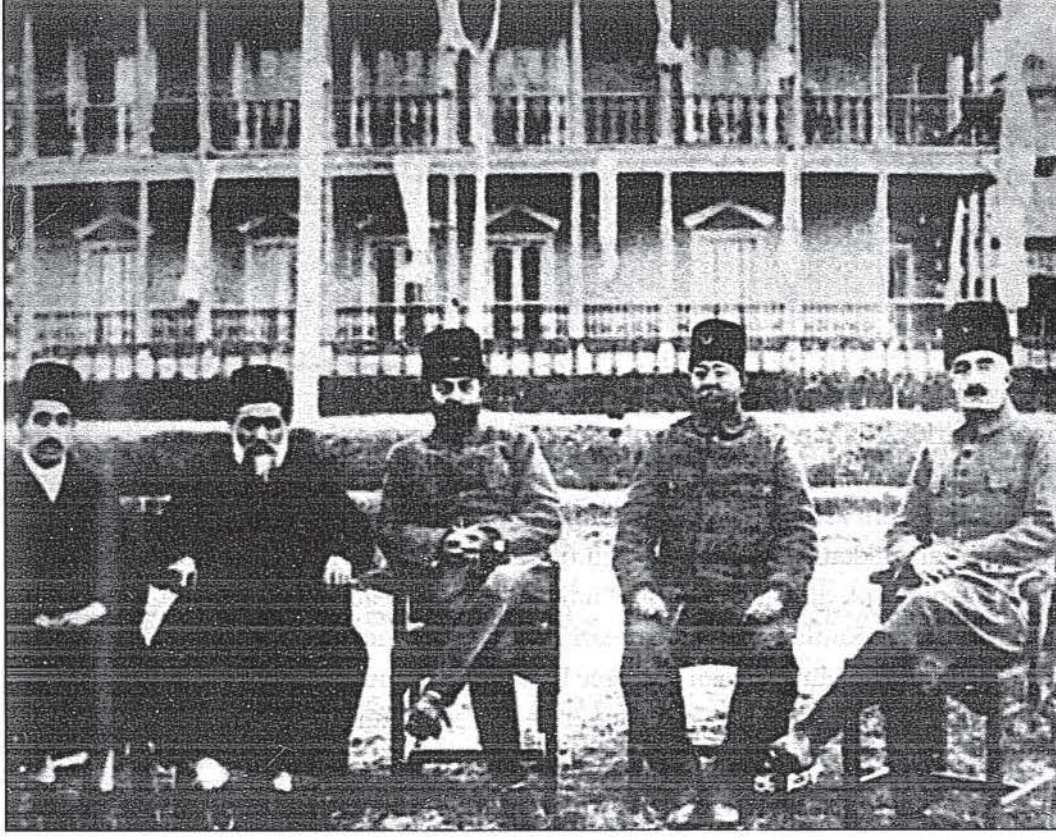
Ubeydullah Sindi

katkı yanında Türkiye İş Bankası'nın kuruluş sermayesinin tamamı da Hindistan Müslümanları tarafından toplanan paralardan karşılanmıştır.¹ 1930'lara kadar bir şekilde devam eden sıcak ilişkiler bu tarihlerden sonra iyice gerilemiş ve neredeyse kopma aşamasına gelmiştir. Bugün var olan ilişkiler ise olması gerekenin çok çok gerisindedir. Üstelik Hindistan ve Bengladeş Müslümanları ile olan ilişki Pakistan Müslümanları ile olanın da çok çok gerisindedir.

A. Ubeydullah Sindi'nin Kısa Hayat Hikâyesi

Şeyhü'l-Hind Mahmud Hasan Diyobendî'nin (ö. 1920) önderliğinde Dârülulûm-i Diyobend menşeli olarak başlatılan İngiliz karşıtı hareketlerde ve Osmanlı'nın desteklenmesi çabalarında yer alan şahsiyetlerden biri de Ubeydullah b. İslâm es-Sindi'dir. 10 Mart 1872 tarihinde Siyâlkot² şehrine bağlı Çıyanvâlî köyünde dünyaya gelen Ubeydullah'ın asıl adı Buta Singh'tir. Sih bir aileden geldiği için bu dine göre yetiştirildi ise de bazı okullarda Müslüman ailelerin çocuklarıyla beraber okuduğundan Ubeydullah Malîrkotlâvî'ye ait *Tuhfetü'l-Hind* adlı kitap ile tanıştı ve 1884'te İslâm'a ilgi duymaya başladı. 1887'de daha 16 yaşında iken ailesinin muhalefetine rağmen Müslüman olduğunu açıkladı ve Ubeydullah b. İslâm adını aldı.³ *Tuhfetü'l-Hind* kitabının yazarı da sonradan Müslüman olup Ubeydullah adını aldığı için Buta Singh kendi hidayetini sebep olan kitabın yazarının adını aldı, baba adı olarak da "İslâm" kelimesini kullandı.

Müslüman olduktan sonra hem dinî hem de tasavvufî eğitim aldı. Bazı başka eğitim kurumlarında da İslâmî dersler gördü ise de asıl tahsilini "Hindistan'ın Ezher"i olarak anılan Dârülulûm-i Diyobend'de yaptı. Diyobend'de en çok Şeyhü'l-Hind Mahmûd Hasan Diyobendî'nin derslerinden etkilendi. Evlilik sonrasında da eğitim-öğretim çalışmalarını sürdürdü. 1901'de arkadaşları ile birlikte Haydarâbâd-Sind yakınlarında kurduğu Dârü'r-Reşâd adlı medreseyi bir süre idare etti. Mahmûd Hasan Diyobendî'nin

Ubeydullah Sindî
Kâbil'de Cemal
Paşa ile

çağırması üzerine 1909'da Diyoğend'e geçti ve Dârülulûm-i Diyoğend'e bağılı olarak kurulan ve İngiliz karşıtı faaliyetlerde bulunan Cem'iyetü'l-Ensâr'ın idareciliğini dört yıl boyunca sürdürdü. Ardından Delhi'de 1913 yılında kurulan "Kur'an Öğretileri Akademisi (Nezâretü'l-Maârifî'l-Kur'âniyye)" adlı kurumun başına geçti ve Batı etkisindeki gençlerin İslâmî şuur alması için hazırlanan eğitim faaliyetlerini organize etti.⁴ Ubeydullah Sindî hocasının talebi üzerine 1915'te Kâbil'e gitti ve orada İngilizlerle savaşmak üzere "el-Cünûdü'r-Rabbâniyye" adıyla bir ordu kurulması işini üstlendi. Buradaki yedi yıllık ikameti sırasında Kâbil'de resmî makamlardan destek gördü. Kâbil'de birçok yeni örgüt oluşturdu ve Hindistan'da İngilizler'in ülkeden atılması için kurulan örgütlerin Afganistan'da şubelerini açtı. 1 Aralık 1915'te geçici Hindistan hükümeti kuruldu; Hint soylularından Raja Mahendra Pratap'ın devlet başkanlığını yaptığı bu dönemde Sindî, Hindistan İşleri Bakanı oldu. 1919'da İngiliz-Afgan savaşı sırasında Afganistan dışında bulunan Pratap'ın yerine geçici Hindistan hükümetinin devlet başkanlığını üstlendi. Kâbil'de çok sayıda Osmanlı paşası ve Teşkilat-ı Mahsusa görevlisi ile görüşmeler yaptı ve ortak çalışmalarda bulundu. Kendi askerlerinin savaş eğitimi alması için Türk subaylardan yardım aldı. Afganistan ordusunu eğitmek üzere Kâbil'e gelen Cemal Paşa da Kâbil'de görüştüğü üst düzey Osmanlı komutanlarından.

Ubeydullah Sindi
ve Zafer Hasan
Aybek

İngilizlerin Afgan Hükümeti'ne yaptığı baskılar üzerine bir süre göz hapsinde tutulup hareketleri kısıtlanan Sindî, Afganistan'ı terkedip İstanbul'a gitmek için çareler aramaya başladı. Emânullah Han yönetimi İngiliz baskısına rağmen Sindî ve arkadaşları ile olan ilişkisini zahiren bozuyor gibi görünmekle birlikte gerçekte bozmamış hatta görüşmeleri dikkatli bir biçimde gizli olarak devam ettirmiştir. Bu esnada cereyan eden bir olay çok dikkat çekicidir. Sindî'nin ifadesine göre 20 Kasım 1922 tarihinde başlayan Lozan Konferansı görüşmeleri Türkler aleyhine dönme eğilimi gösterdiği bir zamanda Emir Emanullah Han bir gece Ubeydullah Sindî'yi gizlice saraya çağırılmış ve ne yapılabileceği yönünde fikir alışverişinde bulunmuştur. Sindî konuyu enine boyuna tartıştıktan sonra Emir'e üç mektup yazdırmasını ve bunları Japonya İmparatoruna, Fransa Devlet Başkanına ve Rusya Komünist Partisi Genel Sekreteri Stalin'e göndermesini önermiştir. Emir'den mektuplarda Türkler hakkında alınacak yanlış bir kararın başta Afganistan ve Hindistan'da bulunan Müslümanlar olmak üzere tüm İslâm dünyasını etkileyeceğini ve istenmeyen çok kötü sonuçlar doğurabileceğini bilmeleri gerektiğini, bu sebeple başta İngilizler olmak üzere konferansa katılan taraflara baskı yapılmasının elzem olduğuna vurgu yapmasını istemiştir. Bu öneri Emir Emanullah Han tarafından isabetli bulunmuş ve ilgili mektuplar yazılarak diplomatik yollarla çok acil olarak ilgili yerlere ulaştırılmıştır. Durumdan bir şekilde İngiliz konsolosunun da haberinin olması sağlanmış ve konsolos durumu İngiltere'ye bildirmiştir. İngiltere konuyla en üst düzeyde ilgilenmiş ve acil girişimlerde bulunmuştur. Bu mektupların Lozan Barış görüşmelerinde çok olumlu tesir meydana getirdiği Sindî tarafından ifade edilmektedir.⁵

Afganistan'da yapacağı bir şey kalmadığına inanan Ubeydullah Sindî bu durumda Hindistan'a da dönemezdi. Bunun üzerine aracılar vasıtasıyla yürütülen bazı ön görüşmelerden sonra Kasım 1922'de yardımcıları ve arkadaşlarıyla birlikte Rusya'ya gitme kararı aldı. Uzun ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Moskova'ya vardı ve burada uhdesinde halen bulunan resmî sıfatları ile karşılandı. Moskova'da sekiz ay kaldı, Bolşevik yönetimine dair bilgiler edindi. Bolşevik yönetimi Dışişleri Bakanı Corci Çiçerin (Georgy/Georges Chicherin) ile bakanlıkta ayrı ayrı 4 defa görüştü ve İngilizler

Ubeydullah
Sindî ve Sih
Teja Singh
Azad İstanbul
1924

aleyhinde kullanılmak üzere Hindistan Milli Kongresi (All India National Congress) için mali yardım sözü aldı.⁶

Rus ve Türk resmî makamları Sindî'yi 1923 yılı Ağustos'unda gizlice Ankara'ya ulaştırdılar. Ubeydullah Sindî İstanbul'dan işgal güçlerinin çıkarılması üzerine 1923 sonunda Ankara'dan İstanbul'a geçti ve bir süre Aksaray semtinde kaldı, daha sonra Üsküdar'ın Beylerbeyi semtine geçti. Türkiye'den ayrılıncaya kadar da burada yaşadı. Ubeydullah Sindî, 5 Haziran 1926'da İstanbul'dan ayrılıp İtalya ve İsviçre'ye geçti. Maksudı o yıl hac mevsiminde Mekke'de düzenlenecek hilafet temalı İslâm Konferansı toplantısına katılmaktı. Ancak İngilizler'e yakalanmamak için farklı bir güzergâh takip ettiğinden anılan konferansa vaktinde ulaşamadı.⁷ Arabistan'a vardığında hakkındaki bilgiler sebebiyle burada yaşayabilmesi için Suudi Arabistan yönetimine siyasete girmeyeceği yönünde teminat vermesi gerekiyordu. Bu teminatları istemeye istemeye verdi ve Mekke'ye yerleşti. Burada yaşadığı on üç yıl boyunca zamanını telif ve öğretimle geçirdi.

Araya giren hatırlı kişilerin taahhütte bulunması üzerine İngiliz yönetimi Ubeydullah Sindî'nin Hindistan'a dönebilmesi için izin çıkardı. Böylece Sindî 24 yıl aradan sonra 7 Mart 1939'da Hindistan'a geri döndü.⁸ Bir süre Delhi'deki Câmia Milliyye İslâmiye adlı üniversitede dersler verdi ve hocası Şeyhü'l-Hind Mahmud Hasan'ın 1919 yılında kurduğu Cem'iyet-i Ulemâ-yi Hind'in siyasi ve dinî toplantılarında konuşmalar yaptı. Bazı sevenleri ile birlikte Jamna Narbada Sind Sagar Party adıyla siyâsî bir parti de kurdu. Hindistan'da geçirdiği bu son 5 yıl içinde Şah Veliyyullah Dihlevî'nin düşüncesini yaymak ve yerleştirmek için çok sayıda eğitim ve araştırma kurumu oluşturdu. 22 Ağustos 1944'te Behâvelpûr şehrine bağlı Dînpûr kasabasında öldü ve buraya defnedildi.⁹ Ubeydullah Sindî'nin üç dilde tefsiri ve çok sayıda başka eseri vardır.¹⁰

B. Ubeydullah Sindî'nin Türkiye Günleri ve İstanbul'da İlişkili Olduğu Çevreler

1. Cumhuriyetin Kuruluş Günlerinde Ankara ve İngiliz İşgali Sonrası İstanbul İkameti

Ubeydullah Sindî'nin Türkiye ve İstanbul hayatına dair en ayrıntılı bilgi öğrencisi Zafer Hasan Aybek¹¹ tarafından yazılan 3 ciltlik sefername ve hatıra kitabı *Âp Bittî*'de verilmiştir. Aybek 1915'ten itibaren Sindî ile birlikte olmuş sadece onun Türkiye'ye geldiği 1923 yılından itibaren 1 yıl kadar ayrı kalmıştır. Aybek müteakiben Moskova'dan gelip hocasına katılmış ise de bu bir yıllık zaman zarfında Ankara ve İstanbul'da yaşananları Sindî'nin diğer yardımcısı ve yeğeni Aziz Ahmed'den ve hocasından mektuplaşmalarla elde etmiştir. Ayrıca Sindî kendi hayat hikayesini de müstakil olarak ama özet bir biçimde yazmıştır. Bu yazı hem Abdullah Legârî'nin kitabında hem de başka çalışmalarda yer almış, müstakil olarak da basılmıştır.

Ubeydullah Sindî, Sovyetler Birliği'nin Odessa ve Türkiye'nin İnebolu limanlarını kullanarak gizlice geldiği Türkiye'de doğrudan Ankara'ya geçmiştir. Aybek hatıratında Ubeydullah Sindî'nin Ankara'da İsmet Paşa ile görüşürken önemli bir dil ve anlaşma problemi yaşandığına dikkat çekmektedir. O tarihte Ankara'da Urduca-Türkçe bilen bir mütercim bulunamadığı için Arapça-Türkçe bilen biri anlaşmayı sağlamaya çalışmıştır. Mütercimin Arapçası zayıf olduğu gibi Sindî'nin de o tarihte pratik Arapçası yeterli değildi, ayrıca İngilizce de bilmiyordu. Böyle olduğu için Ankara'ya gelinceye kadar olanları ve bundan sonra ne yapmak istediğini, arzu ettiği ölçüde, İsmet Paşa'ya aktaramamıştır. Ancak yine de İsmet Paşa ona Ankara'da istediği kadar kalabileceğini ve durumlar müsait olunca İstanbul'a geçebileceğini söylemiştir. Bu görüşmede Sindî'ye herhangi bir mali destek konusu gündeme gelmediği için Sindî bir bakıma mali olarak kendi haline terk edilmiştir.¹² Ubeydullah Sindî o vakit Ankara'da bulunan meşhur İslâm âlimi Mısırlı Abdülaziz Çaviş (ö. 1929) ile de görüşmüştür. Sindî'nin yakın arkadaşı Legârî onun Mustafa Kemal Paşa ile de görüştüğünü ve Mustafa Kemal Paşa'nın ona Hindistan ve Afganistan'daki müslümanların faaliyetleri olmasaydı Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulamayacağını söylediğini¹³ naklediyorsa da bu görüşmeyi doğrulayıcı başka bir bilgiye rastlanamamıştır. Belki de İsmet Paşa bu bilgiyi Mustafa Kemal Paşa adına ve ondan naklen söylemiş ama kayıtlara Mustafa Kemal ile görüştüğünde aldı şeklinde geçmiştir. Legârî, Ubeydullah Sindî'nin en yakınında bulunan biri olduğu için bilginin bütünüyle yanlış olması zayıf bir ihtimaldir.

Zafer Hasan Aybek dinden uzak komünist bir ülkede yaşamının zorluklarını gördükçe bir an önce Moskova'dan kurtulmanın ve Türkiye'deki hocasına kavuşmanın yollarını arıyordu. Aziz Ahmed'in İstanbul'dan gönderdiği bir mektupta Ubeydullah Sindî'nin Hindistan için hazırlamakta olduğu Sosyalist Parti Tüzüğünden/Anayasasından

Aksaray
Horhor'da
Hindiler Tekkesi
Dışarıdan

bahsedilmekteydi. Mektupta tüzüğün ayrıntısına dair bilgi verildiği gibi bazı bölümleri ve maddeleri de aynen aktarılmıştı. Bunu gören Aybek Rus yetkilileri bu tüzüğü geliştirme bakımından Ubeydullah Sindî'ye yardımcı olabileceği ve bu sebeple İstanbul'a gitmesi gerektiği noktasında ikna etti. Moskova Büyükelçisi Ahmet Muhtar (Mollaoğlu) Bey (ö. 1934) ile daha önce görüşmeleri olduğu için kolayca visa alan Aybek hocası ile buluşmak üzere 5 Ağustos 1924 tarihinde Odesa limanından İstanbul'a hareket etti. Aybek burada Türk okuyucular için çok önemli bir konuya temas etmektedir. Yanında Lahor Kâdiyânîlerinin reisi Mevlânâ Muhammed Ali'nin İngilizce Kur'ân tercümesi bulunmaktadır. Gemide yapılacak teftişte Kâbil'den beri yanında muhafaza edip gizlice okuduğu bu Kur'ân metni ve meal ortaya çıkar ise Türkiye'ye gitme noktasında sıkıntı yaşayabilirdi. Bu problemi halletmek için kendisine yardımcı olması için refakatine verilen görevliden yardım istedi ve valizinin açılması durumunda gizli görevinin anlaşılacağı bu sebeple valizinin açılmaması gerektiğini bildirdi. Görevli gümrük yetkililerini valizin açılmaması noktasında ikna etti. Böylece ileride Ömer Rıza Doğrul'un hazırlayacağı *Tanrı Buyruğu* adlı Kur'ân tercümesinin asıl kaynağı olan bu İngilizce tercümenin Türkiye'ye ulaşması sağlanmış oldu.¹⁴

İstanbul'a gelen Zafer Hasan Aybek Sirkeci'de bir otele yerleşti ve hocası Ubeydullah Sindî ile Aksaray Horhor'daki Hindiler Tekkesi'nde (Hindustânî Hânkâh/Hindustânî Menzil)¹⁵ buluştu. Burasının tarihi çok eski olup Hâce İshak Buhârî-i Hindî'nin talebi üzerine Fatih Sultan Mehmed tarafından tekke olarak inşa edilip vakfedilmişti. O vakit Sindî tekkenin birinci katındaki bir odada, yeğeni Aziz Ahmed de başka bir odada kalıyordu. Tekke'nin yaşlı Afgan mütevellisi de ailesi ile birlikte üst katta yaşamaktaydı.¹⁶ Sindî İstanbul'da bulunduğu zaman içerisinde Osmanlı tarihine dair bilgisini

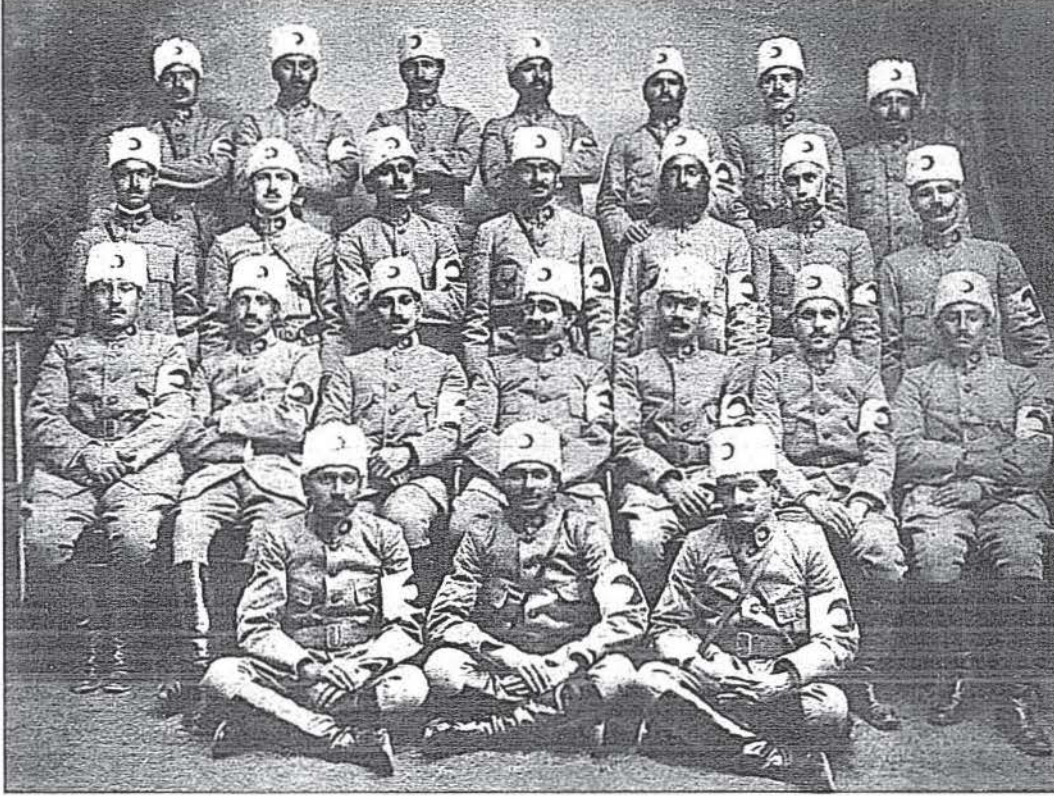
Küplüce'de
Bostancıbaşı
Abdullah Ağa
Cami ve Sokağı

artırmak için okumalar yaptı. Özellikle de Sultan Abdülaziz ve Sultan II. Abdulhamit dönemi üzerine yoğunlaştı ve bunların İslâm Birliği (Panislamizm) projesi üzerinde çalıştı. Osmanlı'nın Hint Alt Kıtası ve Dârülulûm-i Diyobend ile ilgili çalışmalarını ilk elden öğrendi.¹⁷ Kendisine yıllar önce İstanbul'a gelip yerleşen ve Türk dilini ve tarihini öğrenen bazı kimselerin yardım ettiği anlaşılmaktadır.

2. İstanbul'da Yaptığı Önemli Görüşmeler

a. Hindu Arya Samaj Tarikatı Mensubu Siyasetçi Lala Lajpat Rai ile Görüşmesi

Aybek hatıratında buraya geldikten sonra cereyan eden görüşme ve gelişmelerden ayrıntılı olarak bahsetmektedir. Sindî Kabil'de iken Hindistan Milli Kongresi (Indian National Congress) partisinin resmi temsilcisi sıfatını taşıyordu ve bu partinin Hindistan dışındaki ilk şubesini de Kabil'de kendisi açmıştı. Durum böyle olunca hem Hindistanlı Müslüman liderler hem de Hindu ve Sih lider ve temsilciler onunla buluşuyordu. Burada bunlardan birkaçından bahsetmek yararlı olacaktır. Hindistan Milli Kongresi yöneticisi ve Hindu Arya Samaj tarikatı¹⁸ mensubu Lala Lajpat Rai (1865-1928) Ubeydullah Sindî'den az bir zaman sonra İstanbul'a gelerek onunla görüşmüştü. Sindî ona Rusya'da yaptığı görüşmelerden ve Afganistan üzerinden Hindistan'ın bağımsızlığı için yapılmak istenen yardımdan bahsetti. İşin içine Afganistan'ın da katılmış olması hem bu şahsı hem de Hindistan'a döndüğünde bu bilgiyi paylaştığı Pandit Madan Mohan Malaviya (1861-1946) gibi Kongre Partisinin Hindu mensuplarını endişelendirmişti. Afganistan'ın işin içine girecek olması ileride işlerini zorlaştıracak ve inisiyatif iyice Müslümanlara geçecekti. Sindî'nin görüşmelere dair bu beyanı 1924 yılında Hindistan'da Hindular ile Müslümanlar arasındaki ilişkileri bir süreliğine sıkıntıya sokmuştur.¹⁹ Buradan anlaşılan şey Hinduların Müslümanlardan azami ölçüde yararlanıp sonuçta onlardan kurtulma

Dr. Muhtar
Ahmed Ensari
Başkanlığında
Anadoluya
Yardım İçin
Gelen
Hint Sağlık
Heyeti 1912

gibi bir planlarının bulunduğu ve bunu içten içe işlemekte olduklarıydı. Bu durum Afganistan'da kurulan Geçici Hint Hükümeti'nin çalışmalarında da görülmüştü. Ayrıca Mahatma Gandhi pek çok konuda Müslümanlara verdiği sözü yerine getirmeyip onları boşa düşürmüştü. Ubeydullah Sindî onun bu özelliği sebebiyle Hindistan'a döndükten sonra Gandhi ile özellikle görüşmemiş yer yer onu eleştirmiştir.

b. Hintli Müslüman Lider Dr. Muhtar Ahmed Ensârî ile Görüşmesi

Hintli Müslümanların lider takımından Dr. Muhtar Ahmed Ensârî²⁰ (1880-1936) 1924 yılı Ağustos ayı sonuna doğru Hindistan Hilafet Komitesi temsilcisi sıfatı ile İstanbul'a gelmiş Kızılay Cemiyeti'nin misafiri olarak Tarabya'da bir otele yerleşmişti. Ensârî kaldırılmasına karar verilen Hilafetin bütünüyle lağvedilmesini engellemek ve bir şekilde devam etmesini sağlamak için Ankara'da İsmet Paşa ile görüştü ve Mustafa Kemal Paşa'ya Hindistan Müslümanlarının mesajını ulaştırdı. Buna göre Hilafeti bütünüyle lağvetmek yerine bizzat Mustafa Kemal'in halifeliği üstlenmesi önerildi. Fakat Mustafa Kemal Paşa bunu kabul etmedi. Ensârî görüşmelerinden bir başarı elde edemeyip İstanbul'a geri döndü.²¹ Dr. Ensârî Türkiye'de geçirdiği günlerde Sindî ile de görüşmeler yaptı ve Hindistan'a dair muhtelif konuları değerlendirdi.²² Sindî İstanbul'da Ensârî'ye hazırlamakta olduğu

Abdurrahman
Peşaveri
Osmanlı
Askeri
Üniforması ile

Abdurrahman
Peşaveri ve Rauf
Orbay

programdan da söz etmiş fakat Ensârî programa yönelik olumlu bir kanaat sergilememişti. Bu husus Sindî'nin otobiyografisinde de yer almaktadır. Sindî'ye göre Ensârî bazı hususlara dair eleştiri getirmiş ama çözüm noktasında bir şey ortaya koyamadığı gibi onu bin küsür yıl öncesinin anlayışına götürmek istemiştir.²³ Görüşmelerde önemli bir gerçek de ortaya çıkmış oldu. Sindî 1924 yılı başında görüştüğü Abdurrahman Sıddîkî²⁴ adlı şahsa Rusya'da Dış İşleri Bakanı ile yaptığı görüşmeleri anlatmış ve bunu Hindistan'da Dr. Ensârî'ye mutlaka haber vermesini istemişti. Bu şahıs daha önce Dr. Ensârî ile Osmanlıya tıbbî yardım için gelen heyet üyelerinden biri idi ve Çatalca'da kurulan sağlık merkezinde görev yapmıştı. Dr. Ensârî'nin bu İstanbul ziyareti esnasında kendisine böylesi bir haberin ulaştırılmadığı anlaşılmış oldu.²⁵ Bu da işlerin seyrinde beklenmedik gelişmelerin yaşandığını ve bazı şeylerin ters gittiğini göstermekteydi.

c. Rauf Orbay ve Kazım Karabekir ile Görüşmesi

Sindî'nin 1924 yılında Türkiye'nin 3. Başbakanı Hüseyin Rauf Orbay ile evinde yaptığı görüşme de önemlidir. Ubeydullah Sindî yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde ortaya çıkan değişiklikleri gördükçe içten içe üzülmüyordu. Uzun yıllar İslâm'ın bayraktarlığını yapmış olan bu milletin bazı yeni atılımlar yapmasını en azından uluslararası bir İslâm üniversitesi²⁶ açarak eğitim yoluyla İslâm âlemine yeniden bir öncülük yapmasını arzuluyordu. Bu sebeple Abdurrahman Peşâverî vasıtasıyla Rauf Bey ile görüşme talebinde bulundu.²⁷ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın yöneticileri sıfatıyla görüşmede bulunan Rauf Bey ve Kazım Karabekir Paşa onun bu düşüncesine destek veremeyeceklerini, zaten Cumhuriyet Halk Partisi'nin (Fırka) kendilerine eskiyi

Abdurrahman
Peşaveri'nin
Beşiktaş Maçka'da
Mezarı

canlandırma isteğinde oldukları yönünde ithamlarda bulunduğunu, bunu bir proje olarak sundukları ve parti programlarına koydukları takdirde çok zor durumda kalacaklarını ifade ettiler. Aybek'in naklettiğine göre Rauf Bey'in verdiği bu cevap Sindî'yi hayal kırıklığına uğrattı ve bu durum ona çok ağır geldi. Sindî uzun süre bu görüşmenin menfi etkisinden kurtulamadı.²⁸

d. Sih Teja Singh ve Mekteb-i Harbiyye

Ubeydullah Sindî'yi İstanbul'da ilginç bir şahsiyet ziyaret etmekteydi. İngiliz aleyhtarı Sih Akali Hareketi temsilcilerinden Azad takma adını kullanan Teja Singh isimli Sih genç, Medine Müdafii ünvanıyla meşhur olan Ömer Fahrettin (Türkkan) Paşa tarafından Kâbil'den Türkiye'ye gönderilmiş ve Mekteb-i Harbiyye'de (Harbiye semtindeki Kara Harp Okulu) okuması temin edilmişti. Fahrettin Paşa o tarihte Türkiye Cumhuriyeti'nin Büyükelçisi olarak Kâbil'de bulunuyordu. Kâbil'de Ubeydullah Sindî ile de görüşüyorlardı.²⁹ Harp okulunda uzun sakalı ve Sih sarığı ile okumasına fırsat verilen Singh çok cesaretli ve azimli bir gençti. Mali olarak çok büyük bir sıkıntı içerisinde olmasına ve başka sıkıntılara rağmen Mekteb-i Harbiyye'yi başarıyla okuyordu. Teja Singh Azad, hal ve hareketi itibarıyla Müslümanlara yakındı ve İngilizlerin Hindistan'dan uzaklaştırılması için çalışanlarla birlikte iş tutuyordu. Sih Gadr Partisi (Ghadar Party of America) ile de ilişki içerisinde bulunan Teja Singh her hafta sonu Harbiye Aksaray arası yolu yürüyerek Sindî'nin yanına gelir ve onunla yeni oluşturulmaya çalışılan Hindistan Bağımsızlık Programına dair fikir teatisinde bulunurdu.³⁰

Teja Singh Kara Harb Okulu 2. sınıfta iken bazı davranışları ve konuşmaları okul arkadaşlarını ve idareyi rahatsız etmişti. Ayrıca kıyafeti de ciddi bir problem oluşturmaya başladı. 1925'ten itibaren Müdafaa-i Milliye Vekilliği görevine getirilen eski Dâhiliye Nazırı M. Recep Peker, Harb Okulu'nu teftiş ederken Singh'i gördü ve durumdan hoşnutsuzluğunu bildirerek onun okuldan çıkarılmasını emretti. Zaten Harb Okulunda uzun saç ve sakal yasak idi. Bu durumda Teja Singh için Sindî'nin yanına sığınmaktan

Ubeydullah Sindi
1939 Sonrası
Hindistan'da

başka bir yol kalmamıştı. O vakit Küplüce'deki eve taşınmış bulunan Sindî ve Aybek onun yanlarına gelmesi sebebiyle ciddi sıkıntı yaşamışlar, töhmet altında kalmışlardı. Zira 1921 yılında Ankara'da Mustafa Kemal'e suikastta bulunacağı yönünde bir kısmı Mehmet Akif Ersoy kaynaklı istihbârî bilgi elde edilen İngiliz casusu Hintli Mustafa Sağır yakalanmış ve Ankara İstiklal Mahkemesi tarafından casusluktan suçlu bulunarak 24 Mayıs 1921 tarihinde Ankara'da Ulus Meydanında idam edilmişti.³¹ Mustafa Sağır olayı sebebiyle polis, kimliği konusunda emin olmadığı Hintlileri sıkı bir biçimde takip ediyordu ve denetliyordu. Gazetelere geniş şekilde yansıyan bu olay ve idam üzerine durumdan haberdar olan Türk halkı da Hintliler konusunda tedirgin olmuştu. Sindî'ye verilen özel izin ve Aybek'in onun yardımcısı olması, ayrıca kıyafetlerinin dikkat çekmemesi³² onları güvende kılıyordu. Ama Teja Singh kendisini her ortamda belli ediyordu. Fahrettin Paşa Kâbil Büyükelçiliği görevini tamamlayıp Türkiye'ye gelince Aybek onunla görüşmüş ve Singh'in yeniden Harp Okulu'na alınmasını istirahat etmiştir. Fahrettin Paşa da Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak'tan ricada bulunarak saç ve sakalını kesmesi ve kıyafet kuralına uyması şartıyla Teja Singh'in Harp Okulu'na dönmesine izin vermiştir. Böylece Singh 1926 yılı sonbaharında tekrar okuluna dönebilmiş ve 1927 yılı sonunda buradan subay olarak mezun olmuştur. O tarihte Harp Okulu'nda eğitim iki yıl idi³³

Ubeydullah Sindî'nin doğrudan veya Zafer Hasan Aybek yoluyla dönemin İstanbul ulema ve üdebası ile de görüştüğü anlaşılmaktadır. Aybek'in hatratından kendisinin özellikle Mehmed Akif, Eşref Edip, Süleyman Nazif, Ömer Rıza Doğrul, Halil Hâlid, Hakkı Süha Gezgin, Mehmet Âsım Us, Hakkı Tarık Us, Nurettin Artam, Cevat Fehmi Başkut, Esat Fuat Tugay, Selim Ragıp Emeç, Ali Ekrem Uşaklıgil gibi zevat ile İstanbul'a geldiği zamanlarda görüştüğünü anlıyoruz. Kuvvetle ihtimaldir ki bunlardan büyük bir kısmı ile Sindî de tanışmıştır. Zaten o tarihte Beylerbeyi'de oturduğu anlaşılan Ömer Rıza Doğrul ve kendilerine desteği olan Esat Fuat Tugay ile müteaddit defalar bir araya geldiği bilinmektedir.

Ubeydullah Sindi
1939 Sonrası
Hindistan'da
Konuşma Yapıyor

3. Federal Hindistan Cumhuriyetleri Anayasası Adlı Çalışmanın Hazırlanışı ve Hindistan'a Gönderilmesi

Ubeydullah Sindî, Federal Hindistan Cumhuriyetleri Anayasası (The Constitution of the Federated Republics of India) adını verdiği programı Afganistan, Rusya ve Türkiye'de edindiği bilgi ve tecrübeler ek olarak İstanbul'a muhtelif bölgelerden gelen siyasilerle, ilim ve fikir adamları ile görüşerek³⁴ elde ettiği bilgi ve tavsiyeler ışığında olgunlaştırdı.³⁵ Bu anayasa (veya parti tüzüğü) taslağının bitiriliş tarihi olarak İngilizce nüshada "Hindustani Manzil, Stamboul, September, 25, 1924" şeklinde bir bilgi bulunmaktadır.³⁶ İlk nüsha olan Urduca nüshanın "Mahabharat Sarvraciya Parti ka Lâiha-i Amel" adıyla 1924 yılında İstanbul Mahmud Bey Matbaası'nda bastırıldığını biliyoruz. O halde İngilizce nüshada yer alan tarih ilk olarak basılan Urduca asıl nüshanın tarihidir. Sindî otobiyografisinde programın hazır olmasından sonra baskı öncesinde kontrol için Türk Dışişleri Bakanlığına teslim edildiğinden, Ankara Hükümet yetkililerinin de programı iki ayrı mütercime tercüme ettirip satır satır incelediğinden söz eder.³⁷ Aynı konuya Aybek de hatıratında temas eder.³⁸

Anayasanın (parti tüzüğü) basılı şeklinin Hindistan'a gönderilmesi hem güvenlik hem de mali durum sebebiyle gecikmekteydi. Aziz Ahmed vasıtası ile Rusya'nın İstanbul Konsoloslüğundan aldıkları 100 Sterlin de Hindiler Tekkesi'ndeki odalarından çalınmıştı.³⁹ Başka bir çare bulunamayınca program, Hindistan'daki ilgili zevata posta yoluyla gönderildi. Ancak programın bir kısmı İngilizlerin eline geçti ve onlar da dışarıdan gelecek olan postalara yönelik denetimi ağırlaştırdılar. Bu durum o tarihte yayımlanan "Zemindâr" ve "Siyâset" adlı iki önemli bağımsızlık yanlısı gazetenin 18 Mayıs 1925 tarihli nüshalarıyla halka duyuruldu.⁴⁰ İngiliz yönetiminin programın deniz ve kara gümrüğünden girişinin engellenmesi için bir tamim yayınlaması programı ciddiye aldığını ve ileriye dönük olarak endişe taşıdığını da göstermektedir.

Program bazı tashihlerden sonra Zafer Hasan Aybek tarafından "The Constitution of the Federated Republics of India" adıyla İngilizce'ye de çevrildi ve 10 Mayıs 1926 tarihli önsözle 1926 yılında İstanbul'da bastırıldı. İngilizce nüshanın basılması da ayrı bir hikâyedir. Zira ellerinde para olmaması sebebiyle Aybek Hindistan'da bulunan kardeşinden para istemiş fakat bu paranın Aybek'in adına gelmesi İngiliz denetimi bakımından imkânsız olduğu için Aybek kendisi için müstear bir isim belirlemiş ve para bu isme çek olarak gönderilmiştir. 25 sterlin tutarındaki çekin müstear isimle Osmanlı Bankası'ndan tahsili zor, hatta imkansız olduğu için Mehmet Akif'in damadı Ömer Rıza Doğrul tavassutta bulunmuş, Aybek'in çekte adı geçen kişi olduğuna şahitlik yapmıştır. Çek ancak bu şekilde tahsil edilebilmiştir.⁴¹ Eski Moskova Büyükelçisi Ahmet Muhtar (Mollaoğlu) Bey'in (ö. 1934) kardeşi Orhan Tahsin Bey programı Türkçe'ye de çevirdi ve programın basılı şeklinin bir nüshası bilgi için Dış İşleri Bakanlığı'na gönderildi.⁴² Bu çeviriden de bölgeye giden kişiler vasıtası ile birer ikişer nüsha Hindistan'a gönderildi. Bu gönderilen nüshaların bağımsızlık yanlısı liderlerin eline geçtiği anlaşılmaktadır.⁴³

4. Ubeydullah Sindî'nin Üsküdar Beylerbeyi Günleri

Ubeydullah Sindî hem paranın çalınması hem de bir türlü iyileşmeyen öksürme rahatsızlığı sebebiyle Hindîler Tekkesi'nden ayrılıp daha uygun bir yere taşınmak istiyordu. Ancak mali durumu bunun için elverişli değildi. Bunun üzerine kendisi Kâbil'de iken oradaki Türk hastanesinde baş cerrah olarak hizmet veren Dr. Münir Bey'den⁴⁴ 200 lira (30 sterlin) borç aldı ve bununla 1925 yazı başlangıcında Beylerbeyi Küplüce'de bahçeli bir ev kiraladı. Buraya taşındıktan sonra Sindî'nin sağlık durumu iyice düzeldi.⁴⁵

Abdurrahman Peşâverî kendilerini buradaki evde sık sık ziyaret ediyordu. Birgün Peşâverî, Sindî'yi Es'ad Fuad Bey (Esat Fuat Tugay, 1884-1973) ile tanıştırmak istediğini ve gerekli ön görüşmeyi yaptığını bildirdi. Yanlarında Aybek de bulundu. Es'ad Fuad Bey, Sultan II. Abdülhamid döneminin meşhur komutanlarından Müşir (Mareşal) Fuad Paşa'nın oğluydu. Dedesi Hasan Paşa da Mareşal rütbesine ulaşmış bir komutandı. Bir süre Robert Kolej'de fahri olarak İslâm tarihi dersleri vermiş olan Esad Fuad Bey Arapça, Almanca, İngilizce ve Fransızca dillerine iyi derecede hakim idi. 1951 yılında Kahire'de yazdığı sonradan Türkçe'ye çevrilen Fransızca bir siyer kitabı, 1948 yılında basılan bir "Rusya Tarihi" kitabı ve daha başka çalışmaları bulunmaktadır.⁴⁶ Eşi de Hidiv ailesinden Mısır asıllı Prenses Ziba Tugay Hanımdı (ö. 1964). Bu sebeple mali yönden durumu oldukça iyiydi. Es'ad Fuad Bey Hindistan bağımsızlık hareketi önderlerinden Mevlânâ Muhammed Ali Cevher, Dr. Muhtar Ahmed Ensârî ve Abdurrahman Siddîki'nin de yakın dostuydu. Balkan Harbinde Türklere yardım için gelen heyetler vesilesi ile bunlarla tanışmışlardı. Eşi Prenses Ziba Hanım Mevlana Muhammed Ali Cevher'in çıkardığı "Comrade" adlı derginin Mısır'da tanınmasını sağlamış ve Muhammed Ali'ye her ikisi de pek çok konuda yardım etmişlerdi. Bütün bu sayılanlar sebebiyle

Sindî ve Aybek'in onunla dostluk kurması kolay oldu. Beylerbeyi'nde ev kiralayınca mâli yönden iyice dara düşmüş olduklarından bu tanışma onlar için bir hayli iyi oldu, zira -Peşâverî'nin bilgilendirmesi sebebiyle olsa gerek-⁴⁷ Esad Fuad Bey Sindî'ye aylık 50, Aybek'e ise aylık 20 lira tahsisatta bulundu ve bu meblağ Sindî Türkiye'den ayrılıncaya kadar devam etti.⁴⁸ Yine Hintli bir aktivist olan Osmanlı ordusuna Orta Doğu'daki savaşlarda büyük yardımları dokunan Abdurrahman Riyaz Babür'e⁴⁹ de uzun bir müddettir böylesi bir ödemede bulunan Esad Fuad Bey o vakit Ömer Rıza Doğrul'a da aylık 30 liralık tahsisat ayırmıştı. Sindî ve Aybek'in Bebek'te büyük bir köşkte oturan Esad Fuad Bey vesilesi ile sosyal çevreleri de genişledi. Zira zaman zaman onun köşkünde bir araya geliyorlar ve çeşitli konular etrafında mübahasede bulunuyorlardı. Sindî'nin bu zâtlâ görüşmelerinin ve sohbetlerinin ana teması İslâm tarihine dair konulardı. Bu sohbetlerde siyasi meseleler konuşulmuyordu. Aybek'in beyanına göre Abdurrahman Peşâverî, Es'ad Beyin bu sohbetlerden çok hoşlandığını ve Sindî'nin tarih bilgisini ve olaylara yaklaşımını takdir ettiğini anlatmıştır.⁵⁰

Beylerbeyi'ne taşındıktan sonra sağlık durumu iyice düzelen Ubeydullah Sindî içine düştükleri mali sıkıntılar sebebiyle aynı bölgede daha uygun bir eve taşınmak istiyordu. Bu sebeple 1925 yılı sonlarına doğru Beylerbeyi semtindeki Bostancıbaşı Mahallesinde Koca Abdullah Ağa Camii civarında ucuz bir ev kiralayıp kışı orada geçirdiler ve 1926 yılı baharına kadar orada kaldılar.

Burada Abdurrahman Peşâverî'den de bahsetmek uygun olacaktır. Asıl adı Abdurrahman Gulam Samedani olan fakat Peşaver şehrine nisbetle Peşâverî diye bilinen Abdurrahman, Aligarh Koleji'nde (Aligarh Muslim University) okurken 26 yaşında elindeki imkânları bırakarak Osmanlı'ya yardıma koşmuştur. Hatta ailesine bildirmeden kitaplarını ve para edecek eşyasını satarak Balkan Harbi sebebiyle Kasım 1912 tarihinde Hindistan'dan Osmanlı Kızılay'ına yardım için gelen sağlık ekibine katılmıştır. Türk ordusu ile düşmana karşı savaşmış, askeri okulda okumuş ve subay rütbesi almıştır. Hem Çanakkale savaşına hem de Kurtuluş Savaşı'na iştirak etmiş ve birkaç kez yaralanmıştır. Askerlik ve sağlık çalışmaları yanında sürekli olarak bilgi toplamış ve bunları İngilizce ve Urduca olarak haberleştirip gazetelere göndermiştir. Anadolu Ajansının kuruluşuna öncülük etmiş ve Ajansın bir numaralı görevlisi olmuştur.⁵¹ Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Afganistan'a Büyükelçi olarak gönderilerek Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk büyükelçisi de Peşâverî'dir.

Hiç evlenmediği için İstanbul'da bulunurken Rauf Orbay Beyin Nişantaşı'ndaki konağında kalmaktaydı. Rauf Bey'in annesi onu kendi oğlu gibi görüp seviyordu. Zaten oğluna da benzetiliyordu. Peşâverî 21 Mayıs 1925 tarihinde kimliği meçhul şahıslar tarafından gece yarısı Beşiktaş İhlamur'da silahlı saldırıya uğrayarak ağır yaralandı ve orada kimsenin bulunmaması sebebiyle çok kan kaybetti. Tedavi gördüğü hastanede Aybek onu sık sık ziyaret etti ama yarası ağır olduğu için iyileşemedi ve 30 Mayıs'ta vefat

etti. Mezarı İstanbul'un Maçka semtindedir. Esad Fuad Tugay mezar taşına şunları yazdırmıştır:

"Balkan Harbinda Hind Hilâl-i Ahmeri ile İstanbul'a gelerek Balkan ve İstiklâl harplerinde Türkiye için kanını akıtan ve 1341'de bir şahs-ı meçhul tarafından şehit edilen esbak Türkiye Afgan mümessili Abdurrahman Gulam Muhammed Ebu Bekir ruhuna Fatiha"⁵²

Katilinin kim olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte Peşâverî'nin muhalif parti başkanı Rauf Orbay Bey'e yakın olması ve ona benzemesi sebebiyle CHP'liler tarafından yanlışlıkla öldürüldüğü dahi ileri sürülmüştür.⁵³ Abdurrahman Peşâverî'nin vefatı Sindî ve Aybek'i fazlasıyla üzmüştür. Peşâverî onların hem dostu hem de Sindî'nin yeni Türkiye ile ilgili en temel bilgi ve irtibat kaynaklarından biriydi. Peşâverî sık sık Sindî'nin yanına geliyor ve onunla görüşüyordu.

Sindî, 1926 yılı hac mevsiminde Mekke-i Mükerrerme'de yapılacak olan Hilafet Konferansı'na katılmak niyeti ile buraya gitmeye karar verdi. Bu konferans dünyanın muhtelif bölgelerinden gelen ilim ve siyaset adamının katılımı sebebiyle bir hayli önemli idi. Rusya ile yapılan anlaşmanın hayata geçirilmesi konusunda konferansa gelecek olan Hintlilere bilgi aktarma imkânı ve hazırladığı programı uygulamaya geçirme ihtimali vardı. O tarihte doğrudan Cidde'ye bir vapur seferi bulunmadığı için İstanbul'dan, İskenderiye aktarmalı olarak Hicaz'a gitmesi imkânsız gibiydi. Çünkü Mısır'ı kontrolleri altına alan İngilizler onu İskenderiye'de hemen ele geçirebilirlerdi. En iyi yol Avrupa ülkeleri üzerinden Cidde'ye gitmekti. Bunun üzerine ekibi içerisinde yer alan ve o tarihte İtalya'da olduğu anlaşılan İkbâl Şeydâî (ö. 1974),⁵⁴ Sindî'ye ve Aziz Ahmed'e Benito Mussolini'nin hükümetine mensup bazı tanıdıkları aracılığı ile İtalya vizesi aldı. Bu yolculuğun finansmanı Moskova'da yapılan görüşmeler ve anlaşmalar çerçevesinde yeğeni Aziz Ahmed'in girişimleri ile Rusya'nın İstanbul Başkonsolosluğunca sağlanmıştı.⁵⁵

Ubeydullah Sindî 5 Haziran 1926 tarihinde Aziz Ahmed ile birlikte İstanbul'dan demiryolu ile ayrılıp İtalya'ya doğru hareket etti. İtalya'ya varınca onun hiç beklemediği bir görüşme gerçekleşti. O tarihlerde görüşmeler yapmak üzere Avrupa seyahatine çıkan Cevahir Lal Nehru İtalya'ya gelmişti ve Mussolini'nin yönetim yapısını ve anlayışını incelemek üzere 5-10 günlüğüne burada bulunuyordu. Ubeydullah Sindî Roma'da Nehru ile görüştü ve ona Hindistan'ın bağımsızlığı ve bağımsızlık sonrası geleceği ile ilgili düşüncelerini birinci elden aktardı.⁵⁶ Nehru hem Gandi'ye yakın bir kişi idi hem de siyasi olarak ülkede kabul gören bir şahsiyetti. Zaten 1947 yılında Hindistan'ın ilk Başbakanı olmuş ve 1964'te vefat edinceye kadar bu görevde kalmıştır.

Ubeydullah Sindî İtalya'da bulunduğu zaman içerisinde ülkedeki yeni siyâsî yapıyı inceledi ve birtakım kimselerle görüşmeler yaptı. Ancak bunların ayrıntısına dair

elimizde bilgi bulunmamaktadır. Kendisi eserinde "Sivisra" kelimesini kullanarak İsviçre'ye de gittiğini yazmakta⁵⁷ ise de bunun ayrıntısını vermemekte, başka kaynaklarda da buraya gittiği söylenmekle birlikte buralarda detaylı bir bilgi bulunmamaktadır. İstanbul'dan ayrıldıktan sonra tren güzergâhı gereği bazı başka ülkelere uğramış olması da muhtemeldir.

C. Ubeydullah Sindî'nin Kişiliği Ve Bunun Hareketlerine ve Düşüncesine Etkisi

Ubeydullah Sindî gerek doğduğu coğrafya gerek doğup yaşadığı zaman gerekse üstlendiği görevler sebebiyle hep zihnî ve bedenî hareket içerisinde olmuştur. Onun hayatında durağanlığın ve pasifliğin yeri yoktur. Kendisine yüklenen ve kendi üzerine aldığı vazifeler hep üst düzey, hep önemli, bir bakıma hep tehlikeli olmuştur. Bütün bunların tesirini Sindî'nin düşünce dünyasında görmek ve izlemek mümkündür. Ayrıca karakter olarak da pek çok kimseden farklıdır. Muhtemelen hocası Şeyhu'l-Hind Mahmud Hasan Diyobendî Afganistan'daki önemli görev için onu bu yüzden seçmiştir. Sindî kendisi hakkında şöyle der:

Bende tabiatım gereği bir anarşist olma meyli ve kâbiliyeti vardır. Eğer ben dini tahsil görmeseydim ve Moskova ziyaretinde bulunmasaydım birkaç arkadaş bulup orada-burada bomba patlatmam hiç te uzak bir ihtimal değildi. Afganistan'daki başarısızlıkları ve ümit kırıcı durumları görüp yaşayınca benim şiddet yanlısı bir anarşist gibi bombalar patlatarak insanların içine korku salmam mümkündü. Fakat Moskova'ya gidince içime, bir düzeni yıkınca yerine daha iyi başka bir nizam getirmedikten sonra bunun bir anlamının olmayacağı bunun da ancak iyi bir cemaat (parti) kurmakla mümkün olduğu düşüncesi yerleşti. (...) Böylece bende anarşizm ruhu yerini toplumu ıslah düşüncesine bıraktı.⁵⁸

Hindistan'ın siyasi yapısı Sindî'nin siyasi düşüncesinin oluşmasında ona pek çok imkânlar verdiği gibi bazı açmazları da beraberinde getirmiştir. Türkiye'de iken yayımladığı sosyalist parti programı onun bu daralmışlığını çok güzel yansıtmaktadır. Hindistan uzun tarihinde hiçbir zaman bütün halkların aynı oranda mutlu ve müreffeh olduğu bir ülke olmamıştır. Bunda ülkenin büyük olması yeğane etken değildir. Ülkede halkın büyük bir kısmını temsil etmesi ve yerli olması sebebiyle belirleyici olan Hindu dini çok önemli bir faktördür. Bunun yanına İslâm, Budizm, Sihizm, Cainizm ve Hıristiyanlık da katılmış ve Hindistan dinlerin ve menfaatlerin çatıştığı bir arena olmuştur. Aslında İngilizler'in bölgede etkin olduğu 1750 öncesinde bu noktada fazla bir problem yoktu. Zira Bâbürlüler dinler ve ırklar arasında göreceli bir birliktelik ve yardımlaşma tesis ederek ülkede huzur sağlamışlardı. Ancak bu yapının bozulması ülkede her yönden bir yıkımı beraberinde getirmiştir. Şah Veliyyullah Dihlevî'nin rüyasında olduğu gibi ülke tam bir yıkıma sürüklenmiştir. Bölgeye neredeyse bütünüyle

yabancı olan İngilizler burada hiç bulunmamış olsalardı belki buraya dair bir siyasi teori geliştirmek daha kolay olabilirdi. Ancak İngilizler buradan bütünüyle gidecek bile olsalar geride kendi ürünleri olan bir yapı kalacak ve yetiştirdikleri yeni bir jenerasyon/ nesil bulunacaktı. Bunu bütünüyle inkâr ederek bir siyasi yapı kurulamazdı. Sürgünde geçici bir Hint Devleti kuran Ubeydullah Sindî ve arkadaşları için Hindistan'ın o günü kadar geleceğini de düşünmek, o günü için olduğu kadar geleceği için de siyasi ve idari teoriler üretmek gerekiyordu. Zira İngilizlerin çekilmesi ile ortaya çıkacak kaosu nasıl önleneceğine dair bir teori geliştirmeden hiçbir adım atılamazdı. Ben şahsen Ubeydullah Sindî'nin siyasi ve idari çabalarını ve ortaya koyduğu siyasal önerileri bu çerçeveden değerlendirmenin daha yerinde olacağını düşünüyorum.

Ubeydullah Sindî Kâbil'de bulunduğu zaman içerisinde devletin şekline ve yönetim biçimine dair birtakım görüşler geliştirdi ise de bunlar sadece ilk müsveddeler ve geçici planlar olarak kaldılar. O plan ve tasarılarına Kâbil'den sonra son şeklini vermiştir. Aslında Sindî Kâbil'de iken Bolşevik devrimini incelemiş ve bazı neticeler çıkarmıştı. Hatta o zaman Sovyetler Birliğindeki bu değişim ona fevkalâde parlak bir gelişme olarak görünmüştü. Rusya seyahati ve Moskova ikâmeti ona bu düşüncesini yeniden ele alması yönünde altın fırsatlar sunmuştur. Zira buradaki yönetim maddi ve yönetsel problemlerin bazısını çöze de İslâmî nokta-i nazardan hiç te tasvip edilecek değildi. Zira komünist yönetim insan fitratını ve insanın temel ihtiyaçlarını karşısına alıyor ve onu bunların bir kısmından mahrum ediyordu. Sindî gibi pek çok din, dil ve ırk birlikteliği yaşadığı bir coğrafyadan gelen biri için bu sistem yine de incelenmeye ve ıslah edildiği takdirde kullanılmaya değer bir yapı gibi görünüyordu.

D. Ubeydullah Sindî'nin Hilafet, Türkiye ve Türkler'e Dair Düşünceleri

Sindî için Cumhuriyet Türkiye'si tecrübesi de çok öğretici olmuştur. Osmanlı imparatorluğunun külleri üzerine kurulan ve yaralarını sarmaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti başlangıcı itibarıyla iyi bir adım gibi gözüküyordu. Ancak işin nereye varacağı konusundaki belirsizlikler henüz aşılammıştı. Sindî bu gelgitler içerisinde Ankara'da ve İstanbul'da bulundu, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyetin kuruluşuna şahit oldu, ne olup-bittiğini anlamaya çalıştı. Yönetim açısından buradan öğreneceklerini öğrenmişti. O vakit ona en fazla ters gelen şey Osmanlı Hilafeti'nin, birdenbire İslâm'ı sistemin dışına iten yeni ulusal bir yapıya dönüşmesiydi. Zirâ ümmetin bütününe kucaklayan panislamist bir yönetim anlayışı gitmiş ve yerine ulusalcı ve Turancı bir yapı gelip oturmuştu. Bu değişim ise neredeyse göz açıp kapayıncaya kadar hızlıca olup bitmişti. Sindî Türkiye'de iken Avrupa ülkelerini de inceledi. O tarihteki Türkiye'de özellikle Fransa ve Almanya merkezli bir siyaset biliniyordu ve burada canlı şahitlerin yanında geniş bir literatür de vardı. Sindî, kısa Avrupa yolculuğunda uygulamaya yönelik şeyler de elde etti. Zaten

o tarihte Birinci Dünya Savaşı'nın hengamesinden kurtulup arayış içerisine giren toplumlar ve milletler Rusya, Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere ve Türkiye gibi ülkeleri dolaşıp veya inceleyip yönetim anlayışlarına dair bir şeyler öğrenmeye çalışıyorlardı.

Ubeydullah Sindî gelişim için sadece bir veya birkaç unsur yeterli görmediğinden modern dönemde pek çok ülkede uygulanan politikaları eksik bulur ve bunların tam bir toplumsal gelişim için bazı unsurları ihmal ettiğini söyler. Sindî'ye göre gerçek devrim ve ilerleme İslâm ile gelmiştir ve gelecek yine İslâm'ındır. Zira İslâm sınırları kaldırmış ve universal bir anlayış getirmiştir. Zira İslâm'da Allah'a bağlılıktan başka ırka ve bölgesel sınırlara dayalı bir anlayış yoktur.⁵⁹ Hilâfetin sona ermesinden ve büyük Osmanlı Devleti'nin parçalanmasından sonra milli devlet oluşumlarını reel-politik oluşumlar çerçevesinde makul karşılayan Ubeydullah Sindî bununla yetinilmeyip Müslümanların eşit ve adil olarak temsil edildiği bağımsız İslâmî bir şemsiye yapılanmanın olması gerektiğini söyler. Sindî yönetim şeklinin nasıl olması gerektiği ile ilgili kendi araştırmalarının sonucunu bizlerle şöyle paylaşır:

Sonra vakitlerimi devrimci hükümetin yapısını (nizâmü'l-hükümeti'l-İnkılâbiyye) ve onunla cumhûriyetin farkını belirlemeye harcadım. Gördüm ki inkılâbın hikmeti ve mantığı mürtecilerin çoğunluğuna uymayı caiz görmez, aksine inkılab partisinin diğer partiler üzerine diktasını ve tahakkümünü gerekli kılar.

Böyle olunca, İslâm inkılâbının tamamlandığı Râşid Halifeler dönemindeki hükümetin nev'iyetini belirlemek benim için kolay oldu. Buna göre o vakit Müslümanların beldelelerinde yerleşik bulunan vatandaşların tamamının reyine başvuran bir cumhuriyet olmadığı gibi sadece Emirin ve ailesinin hükmettiği bir krallık yönetimi de olmamıştır. Aksine o zaman Emîr, Allah'ın partisine (hizbullah)⁶⁰ mensup şahıslara karşı mesul idi ve Allah'ın evlerinden bir evde [mescid kastediliyor olmalı] toplandıklarında onlara hesap verirdi. Buradan hareketle bende şeytânî ve irticâî (gerici) hizipler (partiler) üzerinde tahakküm ve dikta hakkının sadece ve sadece Allah'ın devrimci partisine (hizbullah el-inkılâbî) ait olduğu düşüncesi yerleşti.⁶¹

Sindî'ye göre İslâm'ın hâkim olduğu bir devlet sistemi içerisinde tüm vatandaşlara eşit oranda oy hakkı verilmesi doğru sonuçlar doğurmaz. Bunun yerine yönetimin anlamını bilen, yönetimden anlayan, toplumu ve insanı tanıyan seçici bir grup olmalı ve emiri o seçmelidir. Emir de -ahlâkî ve vicdânî olarak değil ama- idârî olarak tek tek bakıldığında ihtiyaçlarını ve ne istediğini bilmeyen kişilere değil bu geniş heyete (şura meclisine) karşı sorumlu olmalıdır. İlk bakışta bu Hulefâ-i Râşidîn dönemindeki yapıyı yeni kelimelerle ifade etmek anlamına gelmektedir.

Sindî'nin Hilâfetin Kureyşiliği ile ilgili görüşü oldukça nettir. Ona göre Kureyş'in ve Arapların üstünlüğü hak ediş (istihkak) temeli üzerinedir, ırk temeli üzerine değildir.⁶² O hak eden her bir Müslüman gücün Hilâfeti üstlenebileceğini bu sebeple Osmanlıların Hilafetinin meşru bir Hilafet olduğunu söyler. Hocası Mahmud Hasan Diyobendî

gibi kendisi de Şerif Hüseyin'in Osmanlı'ya karşı ayaklanmasını onaylamaz ve onun halife ilan edilmesine karşı çıkar; bunu uluslararası siyasi bir oyunun parçası olarak görür. Mekke'ye geldiğinde Osmanlı aleyhtarı Arap hareketini yeni baştan inceleme fırsatı bulur ve birçok önemli gösterge sebebiyle yeni Arap siyasetine meyledilmemesi gerektiği kanaatine varır.⁶³ Ubeydullah Sindî'nin *et-Temhîd* adlı eserindeki ifadelerinden Türk-Arap ihtilafının aslının ne olduğunu ve yeni Türkiye'de işlerin hangi yöne doğru gittiğini net olarak tahlil ettiği anlaşılmaktadır. O konuya dair şöyle der:

"Bana Araplar ile Türkler arasındaki ihtilafın kendisinden hayırlı bir sonuç beklenmeyecek bir duruma geldiği çok net olarak belirlediği zaman çok üzüldüm. Ayrıca Cemâleddin Afgânî'nin Osmanlı Hilâfetinin enkâzı üzerine bir Arap Hilafeti kurmak çabasında olanların önde geleni olduğunu görünce dehşete düştüm. İşte o zaman bana İngilizler'in gözünde "doğu meselesinin hakikatının ne olduğu" net olarak belirledi. Böylece İngilizlerin işâretlerini, kinâyelerini anladım ve Osmanlı devleti içindeki Müslümanların demokratikleşme ve millî hürriyet adına siyâsî ilerleme için ödedikleri büyük bedel konusunda çok açık bir biçimde aldatıldıklarını gördüm. Kâbilde iken Mithat Paşa'nın, oğlu Ali Haydar tarafından yazılan hayatını ve Mısırlı Ferîd Bey'in "Târîhu'd-Devleti'l-Osmâniyye" adlı kitabını okuduğumda İttihad ve Terakki Partisinin ilerlemesi ve büyümesi konusunda zihnimde bir şaşkınlık meydana geldi. Böylece ben Hintli modernist Seyyid Ahmed Han'ın nazariyeleri ile Osmanlı'nın önde gelen lider takımından eski Sadrazam Mithat Paşa'nın hayatı arasında bir fark göremedim...."⁶⁴

Ubeydullah Sindî'nin yukarıdaki ifadelerinde Seyyid Ahmed Han'ın İngilizlerin yanında yer alıp ülkeyi Batılılaştırdığını veya bu yönde bir çaba sarf ettiğini aynı şeyi Mithat Paşa'nın da yapmak istediğini anlıyoruz. İttihat ve Terakki Partisi de bilerek veya bilmeyerek İngilizlerin büyük oyununa gelmiş ve demokratikleşme vs adına ülkenin devlet yapısını acele ile değiştirmeye teşebbüs etmiş ve böylece Osmanlı Devleti'ni yok oluşa doğru sürüklemiştir.

Sindî'nin Osmanlı Hilâfetinin alacağı yeni bir şekilden söz eden ifadesi çok dikkat çekicidir. O Afganistan'da kurulan ordunun kuruluşundaki asıl maksadın aslında Osmanlı Hilafeti ile de ilişkisi olduğunu şu şekilde söyler:

"Cünûdullah örgütünün oluşturulması Afgan Hükümeti görevlilerinin bilgisi ile idi ve bu oluşumun maksadı İslâm Hilâfetini savaştan sonra demokratik yapı üzerine ıslâh etmek ve Müslüman cemaatlerinden her bir cemaati bilim, iktisat ve siyaset alanlarındaki kendi durumları dikkate alınarak düzeltmekti."⁶⁵

Eğer Sindî bu ifadeyle Hilafet için I. Dünya Savaşı (veya Hindistan kurtuluş savaşı) sonrasında seçime dayalı bir yapı oluşturulmasını kastediyorsa, bunun kendisine ait bir görüş mü yoksa Hintli Müslümanlara ait bir düşünce mi ya da bu orduyu oluşturanlar

arasında yer alan Enver ve Cemal Paşalar tarafından temsil edilen İttihat ve Terakki-cilere ve Teşkilat-ı Mahsûsâ'ya ait bir görüş mü olduğunun bilinmesi gerekir. Eğer bu, Sultan II. Abdülhamit sonrası yönetimde etkin olan ve Osmanlı'yı temsilen Kâbil'de bulunan İttihat ve Terakki Cemiyeti mensuplarının Kâbil'deki muhtelif milletlerden oluşan yapıya söyledikleri bir söz ise, Sindî de buna dayalı olarak yukarıdaki sözü söylemiş ise, o takdirde o dönemde etkin olan siyasi figürler arasında dünya Müslümanlarını temsil eden ve demokratik bir seçim ile işbaşına gelen bir Halife anlayışının var olduğunu göstermektedir. Bu derinliğine araştırılması ve başka yerlerden teyid edilmesi gereken bir yaklaşımdır.

E. Ubeydullah Sindî'nin Türkiye'den ve Atatürk'ten Etkilenmesi

Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda Ankara ve İstanbul'da bulunup Yeni Türk devletini içeriden izleyen ve ayrıntısına daha önce işaret edilen sohbetlerde konuyla ilgili bilgisini artıran Sindî'nin ileriki yıllarda Türkiye'de olup bitenlere dair bazı görüşler açıkladığını görüyoruz. Bunlardan ilki Türkler ve Türkiye ile ilgili genel mahiyetteki bilgilerdir. Diğerisi ise Mustafa Kemal ve arkadaşları tarafından uygulamaya konan devrim ve ilkelerdir. Sindî, Hint alt kıtasında bulunan Müslümanların büyük bir çoğunluğu gibi Türkleri sever ve onlara dair her zaman övgü dolu sözler kullanır. Bunu eserlerinde kaydettiği gibi konuşmalarına da taşır. 14 Haziran 1944 tarihinde Mirpurhas'da yaptığı konuşmada Türklerle dair de bazı konuları gündeme getirmiş, birlik ve cesaretle Türklerin Avrupalılardan ileri olduklarını, İslâmî açıdan ise Türklerin dünyanın diğer bölgelerindeki Müslümanların üzerinde bir statüye ve kaliteye sahip olduklarını bildirmiştir.⁶⁶ Ubeydullah Sindî Lahor'da 15 Mart 1944 tarihinde kurduğu Muhammed Kâsım-Veliyyullah Cemiyeti'nin kuruluş vesikasında Türkiye'den ve burada oluşan değişiklikten de bahsetmiş ve bu durumun kendi düşüncesinde de değişimler meydana getirdiğini anlatmıştır. O burada, Türkiye'nin durumunu iyice araştırdıktan sonra eski düşüncelerinden uzaklaştığını, pan-İslamizm yerine Hindistan milliyetçiliği düşüncesine kaydığını ve bu milliyetçiliğin savunucusu olduğunu söyler. Bunu ifade ederken özde Şah Veliyyullah Dihlevî'nin *Hüccetullâhi'l-bâliga*'dan çıkarılan düşüncesini asla bırakmadığını ama buna dair yeni bir okuma geliştirdiğini bildirir.⁶⁷ Buradan onun Türkiye'de ümmetçi ve hilafetçi yapının yerini alan ulusalcı yapıyı tasvip ettiğini ve bunun bir ihtiyaçtan doğduğuna inandığını çıkarabiliriz. Yani olan şey ideal değil reeldir ve şartların ortaya çıkardığı bir gerçekliktir.

Ubeydullah Sindî özde İslâm'dan hiçbir şekilde uzaklaşmamıştır. Ancak bazı konuları doğrudan İslâm'ın özü ile ilişkili görmediği için zamanın ihtiyaçlarını ve pratik faydalarını öne çıkarmıştır. Kıyafet bunlardan biridir. Kendisi de yıllarca İngiliz yönetimine karşı mücadele vermiş ve İngilizlerin oluşturmaya çalıştığı yapıyı ortadan kaldırmayı

ana hedef edinmişken Hindistan'a dönüşünden sonra Batı tarzı giyim bir göstergesi olarak takım elbise (ceket-pantolon) giymeyi ve baş açık dolaşmayı özendirilen beyanatlarda bulunmuştur. Hatta kendisi 1939-1944 yılları arasında takım elbise giymeye büyük özen göstermiştir. Son döneme ait fotoğraflarında bu gözükmektedir. Bu onunla ilgili eleştirileri artırmıştır. Sindî'nin Urduca yazımda kullanılan Arap harfleri yerine halkın genelinin daha hızlı olarak okuma yazma öğrenmesi için Latin alfabesinin kullanılabilceğini ifade etmesi daha fazla tepki almıştır.⁶⁸

Dipnotlar

- 1 Hintli Müslümanların Kurtuluş Savaşı döneminde yardım olarak gönderdikleri para konusu günümüzde basın üzerinden de tartışılmaktadır.
- 2 Büyük şair Muhammed İkbâl de Siyalkot şehrinde doğmuştur. Günümüzde güçlü sanayisi ile öne çıkan Siyalkot aynı zamanda bir ilim merkezidir. 1993 yılında bu şehri ziyaret edip buradaki ilmî kurumları inceleme imkânımız olmuştur.
- 3 Ubeydullah Sindî, Arap dostlarının künyeli veya üçlü isim istemeleri üzerine kendisini Ubeydullah b. Ebû Âişe ve Ubeydullah b. Râm b. Rây diye takdim ettiğini söyler (bk. Abdürreşîd Erşad [haz.] *Bis Barey Müselmân*, Mektebe-i Reşîdiyye, Lahor 1990 [7. bs.], s. 404 [Sindî'nin kendi kaleminden hayat hikâyesi]).
- 4 Ubeydullah Sindî, *et-Temhid li ta'rîf-i e'immeti't-tecdid* (nşr. Gulâm Mustafâ el-Kâsımî), Camşoro-Sind 1976, s. 24.
- 5 Abdullah Leğarî, *Mevlânâ Ubeydullâh Sindî ki Sergüzeşt-i Kâbil* (haz. Gulam Mustafa Han), Kavmî İdâre Berây-ı Târîh u Sekâfet, İslâmabad 1980, s. 65-67.
- 6 Abdulhamit Birşık, *Sosyalist Müfessir Ubeydullah Sindî'nin Dini-Siyâsî Düşüncesi ve Tefsiri*, Emin Yayınları, Bursa 2012, s. 90-92.
- 7 Abdulhamit Birşık, *Sosyalist Müfessir*, s. 106-107.
- 8 *a.g.e.*, s. 111-114.
- 9 Ayrıntılı hayat hikâyesiyle ve düşüncesiyle ilgili Urdu, İngiliz, Sind ve Arap dillerinde çok sayıda eser olmasına rağmen Türkiye'de yapılan ilk çalışma şahsımıza ait *Sosyalist Müfessir Ubeydullah Sindî'nin Dini-Siyâsî Düşüncesi ve Tefsiri* (Emin Yayınları, Bursa 2012) adlı kitaptır. Ümit ederiz bu sempozyum ve bizim diğer yazılarımız ona olan ilgiyi biraz daha artırır.
- 10 Eserleri için bk. Birşık, *Sosyalist Müfessir*, s. 129-138, 200-206.
- 11 Zafer Hasan Aybek, Lahor'daki Oriental College'de öğrenci iken Osmanlı Devleti aleyhine başlatılan Trablusgarp ve Balkan savaşları sebebiyle Osmanlı'ya yardım etmek üzere okulun terk etmiş ve çok sayıda diğer gençle birlikte gizlice Afganistan'a kaçmıştı. Burada Ubeydullah Sindî'nin emri altına giren ve onun yardımcısı görevini üstlenen Aybek 1915-1926 arasında Sindî ile birlikte bulunmuştur. O vakit çok kabiliyetli bir genç olan Aybek hem Afganistan'da, hem Rusya'da hem de Türkiye'de çok önemli görevler icra etmiştir. 1927 sonrasında Türk vatandaşlığına kabul edilmiş ve Türk Ordu'sunda göreve başlayarak buradan emekli olmuştur. Bir Türk hanım ile evlenen Aybek birçok kitap yazmış bir de Türkçe-Urduca sözlük (*Türkçe-Urduca Sözlük*, İslamabad 1989) hazırlamıştır. 1923 sonrası Türkiyesi ile ilgili ilginç bilgiler bulunan hatıra kitabını Urduca yazıp Lahor'da bastırması ise ilgi çekici bir durumdur. Ümit ederiz bu kitap yakın bir zamanda Türkçe'ye tercüme edilir.
- 12 Zafer Hasan Aybek, *Âp Bîti*, I-III, Mansur Book House, Lahor ts., II, 70-71.
- 13 Leğarî, *Mevlânâ Ubeydullâh Sindî ki Sergüzeşt-i Kâbil*, s. 63-64.

- 14 Aybek, *Âp Biti*, II, 78-79.
- 15 Tekkenin tarihi hakkında bk. M. Baha Tanman, "Hindiler Tekkesi", *DİA*, TDV İSAM Yayınları, İstanbul 1998, XVIII, 67-69.
- 16 Hindiler Tekkesi'nin tarihi ve hukuki durumu hakkında Aybek de bilgi vermektedir (Aybek, *Âp Biti*, II, 82-85; a.m.f., "Hindiler Tekkesi", *Hayat Tarih Mecmuası*, XII/7 (1977), s. 96).
- 17 Sindî, *et-Temhid*, s. 35.
- 18 Bu tarikat İngilizler'in bölgeye gelmesinden sonra büyük ihtimalle İngilizlerin desteğinde Sevâmî Dayânand Sarasvatî (1824-1883) tarafından 7 Nisan 1875 tarihinde Bombay'da kurulmuştur. Arya Samac mezhebinin kurucusunun 1899 yılında Urduca çevirisi yayımlanan Setyâreth Perkâş (anlamı: Hakikat Işığ) adlı kitabı önemlidir. Sevâmî kitabında, Hinduizmle ilgili muhtelif konulardan bahsetmiş ve Kur'an'a yönelik 159 eleştiri noktası göstermiştir.
- 19 Aybek, *Âp Biti*, II, 88-89; Abdullah Khan, *Mawlana Ubayd Allah Sindhi's Mission to Afghanistan and Soviet Russia*, Area Study Centra Peshawar University, Islamabad 2000, s. 113.
- 20 Hindistan Müslümanlarının 1910 sonrası siyasi ve kültürel hayatı için çok önemli şahıslardan biri olan Dr. Muhtar Ahmed Ensârî modern bir eğitim almış, 1901-1910 arasında İngiltere'de tıp tahsili yapıp doktorluk görevinde bulunmuştur. Dârülulûm-i Diyobend'in yöneticilerinden ve İngilizlere karşı başlatılan hareketin öncülerinden olan Şeyhu'l-Hind Mahmud Hasan Diyobendî ile birlikte hareket edip ona destek olmuştur. Şeyhu'l-Hind'in vefatından önce onun tavsiyesi ile Aligarh'ta kurulan Jamia Millia Islamia adlı üniversitenin gelişmesinde ve İngiliz aleyhtarı olarak başlatılan Hilafet hareketinde önemli roller üstlenmiştir. Ensârî Müslümanları temsilen Avrupa ülkelerinde görüşmeler de yapmıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarında Adana'daki yaralıları yardım için gelen ekibin başında da bulunmuştur (hayatı için bk. Abdur Raheem Kidwai, "Ensari, Muhtar Ahmed", *DİA*, İstanbul 1995, XI, 253.)
- 2007 yılından bu yana (2014) Hindistan Cumhurbaşkanı Yardımcısı görevini yürüten Hamid Ensârî, Dr. Muhtar Ahmed Ensârî'nin yeğenidir.
- 21 Aybek, *Âp Biti*, II, 90, 160; Muhammad Hajjan Shaikh, *Mawlana Ubaid Allah Sindhi: A Revolutionary Scholar*, National Institute of Historical and Cultural Research, Islamabad 1986, s. 144.
- 22 Aybek, *Âp Biti*, II, 90-91.
- 23 Leğârî, *Mevlânâ Ubeydullah Sindî ki Sergüzeşt-i Kâbil*, s. 13.
- 24 Bu zat Pakistan devleti kurulduktan sonra Doğu Pakistan denilen Bangladeş'te genel valilik görevi üstlenmiştir.
- 25 Aybek, *Âp Biti*, II, 89-90.
- 26 Uluslararası İslam Üniversitesi konusunun ilk defa Ubeydullah Sindî tarafından dile getirildiği anlaşılmaktadır. Günümüze kadar zaman zaman çeşitli kimseler tarafından dillendirilen bu üniversite konusu son olarak Diyanet İşleri Başkanı Prof.Dr. Mehmet Görmez tarafından da ifade edilmiştir. O bir Uluslararası İslam Üniversitesi kurulması için girişim başlatacaklarını ifade etmiştir. Bu konu bazı bölge ve ülkelerde kasıtlı olarak yayıldığı için aksine Türkler'in İslâm'dan ayrılmadığını ve İslâmî konularda İslâm dünyasına rehberlik yapabileceğini göstermesi bakımlarından da önemlidir.
- 27 bk. Aybek, *Âp Biti*, II, 91, 93.
- 28 Muhammed Server (haz.), *İfâdât ve Melfûzât-ı Hazreti Mevlânâ Ubeydullâh Sindî*, Sind Sagar Akademi, Lahor 2005, s. 54-56; Aybek, *Âp Biti*, II, 91-94.
- 29 Aybek, *Âp Biti*, I, 247.
- 30 Aybek, *Âp Biti*, II, 99-101; Shaikh, *Mawlana Ubaid Allah Sindhi*, s. 149.
- 31 Mustafa Sağır için bk. Aybek, *Âp Biti*, II, 125-127

- 32 Ubeydullah Sindî Rusya'ya ve oradan Türkiye'ye geldikten sonra mahalli kıyafetler giymek yerine ceket pantolon giymeyi tercih etmiştir. Bu kıyafet tercihinin Hindistan'a döndükten sonra da sürdürdüğü için bazı kimseler onu eleştiri konusu yapmışlardı. Bu sebeple o Türkiye'de kaldığı süre içerisinde bir yabancı gibi görünmüyordu. Zafer Hasan Aybek için de kıyafet bakımından aynı durum söz konusu idi. Hatıratıta yet alan o tarihli resimler bunu göstermektedir.
- 33 bk. Aybek, *Âp Bitî*, II, 99-101, 124-125, 132-133.
- 34 Kendisi *et-Temhîd* adlı eserinde programı hazırlarken doğulu Türkler (Türkiye'nin doğu bölgesindeki ulema olmalı), Mısırlılar, İranlılar ve Çinliler (muhtemelen Doğu Türkistanlıları kastediyor) ile istişarelerde bulunduğunu yazmaktadır (Sindî, *et-Temhîd*, s. 41).
- 35 Programın detayı için bk. Aybek, *Âp Bitî*, II, 101-111; Shaikh, *Maulana Ubaid Allah Sindhi*, s. 149.
- 36 bk. *The Constitution of the Federated Republics of India*, İstanbul 1926, s. 56.
- 37 Leğârî, *Mevlânâ Ubeydullah Sindî ki Sergüzeşt-i Kâbil*, s. 13.
- 38 Aybek, *Âp Bitî*, 101-105.
- 39 O zaman için önemli bir meblağ olan parayı aslen Hindistan'ın Sûrat şehrinden olan Mahmud isimli birinin çaldığından şüphelenilmiştir. Aybek bununla ilgili bilgileri ve delilleri hatıratında yazmaktadır (*Âp Bitî*, II, 112).
- 40 Gazetelerdeki haber için bk. Aybek, *Âp Bitî*, II, 114.
- 41 Aybek, *Âp Bitî*, II, 115.
- 42 Shaikh, *Maulana Ubaid Allah Sindhi*, s. 152-154.
- 43 Server, *İfâdât ve Melfûzât*, s. 46-47; Sindî, *et-Temhîd*, s. 41.
- 44 O tarihte Kâbil'in en büyük hastanesi Türklerin elinde idi ve Başhekim olan Dr. İzzet Bey aynı zamanda Afganistan'daki siyasi ve askeri işler içerisinde yer alıyordu. 1914 yılında İngilizler aleyhine başlatılan savaş hazırlığında onun bazı girişimleri çok etkili olmuştur (bk. Leğârî, *Mevlânâ Ubeydullah Sindî ki Sergüzeşt-i Kâbil*, s. 170-171).
- 45 Aybek, *Âp Bitî*, II, 113. Bu para 1930 yılında Zafer Hasan Aybek tarafından geri ödenmiştir.
- 46 Esad Fuad Tugay, *Mohammad le prophete d'Allah*, Eastern Press, Le Caire 1951.
- 47 Aybek, *Âp Bitî*, II, 121.
- 48 Zafer Hasan Aybek'in ifadesine göre 1924 yılında Sirkeci'deki orta derecedeki bir lokantada sabah kahvaltısı, Öğle yemeği ve Akşam yemeği için yarım lira kâfi geliyordu. Yemek evde yapılacak olsa bu miktarın daha azı ile idare etmek mümkün idi. Böyle olunca 50 lira iyi bir meblağ olarak kabul edilebilir.
- 49 Bu zat Kudüs Hindî Tekkesi şeyhi iken bölgenin Türkler'in elinden çıkmasından sonra İstanbul'a gelmiş ancak İstanbul'un işgali döneminde İngilizlerce tutuklanı işkenceye maruz bırakılmıştır. İstanbul'un kurtuluşundan sonra serbest kalmış ve daha sonra epey bir süre Genelkurmay Başkanlığı Tercüme Bürosunda çalışmaya başlamış ve 1969 yılında Ankara'da vefat etmiştir (bk. Neşet Çağatay, "Türk-Pakistan İlişkileri Tarihine Kısa Bir Bakış", *AÜİFD*, XXIII, 1978, s. 54 (s. 51-58)).
- 50 Aybek, *Âp Bitî*, II, 119-121.
- 51 <http://www.aa.com.tr/tr/yasam/309653--aanin-ilk-calisani-pesaverli-abdurrahman-bey> (10.11.2014)
- 52 bk. Aybek, *Âp Bitî*, II, 123.
- 53 bk. Aybek, *Âp Bitî*, II, 91, 93, 122-124.
- 54 İkbâl Şeydâî'nin Sindî'nin Kâbil'deki adamlarından olduğu ve Rusya'ya geldiğinden yukarıda söz edilmişti. Bu zat daha sonra Mussolini'nin partisine üye olarak onlar nezdinde bir itibar elde etmiştir.
- 55 Aybek, *Âp Bitî*, II, 128-129.
- 56 Aybek, *Âp Bitî*, II, 130.
- 57 Sindî, *et-Temhîd*, s. 48
- 58 Server, *İfâdât ve Melfûzât*, s. 478.

- 59 M. Moizuddin, "Maulana Obaidullah Sindhi", *The Muslim Luminaries: Leaders of Religious, Intellectual and Political Revival in South Asia* (ed. N.A. Baloch), National Hijra Council, Islamabad 1408/1988, s. 215-216. (198-219).
- 60 Burada devlete yön veren şura heyeti diğer bir deyişle, toplumun görüşlerine değer verdiği önde gelen şahsiyetlerden oluşan heyet kastedilmiş olmalıdır. Zira o vakit herhangi bir parti yapılanması bulunmuyordu.
- 61 Sindî, *et-Temhid*, s. 34.
- 62 Saîd Ahmed Ekberâbâdî, *Mevlânâ Ubeydullâh Sindî aør Un key Nâkid*, el-Mahmûd Akademi, Lahor, ts., s. 87-92.
- 63 Sindî, *et-Temhid*, s. 35-36, 48.
- 64 *a.g.e.*, s. 35-36.
- 65 Sindî, *et-Temhid*, s. 29.
- 66 Shaikh, *Maulana Ubaid Allah Sindhi*, s. 236-237.
- 67 *a.g.e.*, s. 224.
- 68 Leğârî, *Sergüzešt-i Kâbil*, s. 17 (Abdülkuddûs Kâsımî'nin yazısı).